Intézményi hatalom a modern szülészeti kultúrában

A szülésrõl az antropológus szemével

Kultúránkban szüléskor sok mindent tesznek a nõkkel, ami traumatizáló számukra, de nem támasztják alá kutatási eredmények. Többnyire olyan gyakorlatokról van szó, amelyeken keresztül a hatalommal bíró intézmény szabályozza az ott zajló eseményeket, az egyéneket pedig a kórházak, a személyzet és a páciensek esetében alárendelt és alázatos szerepben tartja. Ezek az eljárások nem tekinthetõk tudományosnak.

Amikor egy nõt felvesznek egy kórházba, olyan társas közegben találja magát, amely mind az õ, mind a többi személy viselkedését szabályozza. A kórházi bürokrácia biztosítja a konformitást és az engedelmességet, a hierarchikus irányítási rendszer pedig bünteti a szabályoktól és a protokolloktól való eltérést, jutalmazza azok megkérdõjelezés nélküli betartását. Mindez drámaian eltér attól, ahogyan a szülés régen zajlott.

Történetileg a szülést mindig is a nõ életének jelentõs fordulópontjaként tartották számon, amely megerõsíti a társas kötõdéseket a közösségen belüli családok között. Az asszonyok ilyenkor összejöttek, hogy az anya, a baba és kultúrájuk szempontjából megbeszéljék minden egyes szülés jelentését. A gyógyszerek és a gyógyítás tudománya minden asszony háztartásában ismert praktika volt. A szülõ nõkrõl világszerte barátnõk és bábák gondoskodtak, a szülés helye pedig kizárólagosan nõi felségterület volt.

A középkori Európában a vajúdás kezdetekor az asszony összehívta „nõvéreit”(god-sibs), a férfiak pedig elhagyták a házat. A nõk (az anyát is beleértve) erõs italokat fogyasztottak – noha a szülést kockázatos dolognak tekintették, gyakorta kísérte nagyobb vigadalom, mint egy lakomát.

A ‘god-sib’ szó késõbb ‘gossyp’-ra, azaz pletykára változott. (Ez némi betekintést adhat abba, vajon hogyan látták a férfiak a „nõvérek” érkezését és a férfi fennhatóság lecserélését az otthonukban…) A Szûz Mária szülését és Keresztelõ Szent János születését ábrázoló sienai és firenzei festményeken esetenként akár hat asszonytársi segítõt is láthatunk: ételt-italt hoznak a szülõ nõnek, valamint fürdetik és bepólyázzák az újszülöttet. Számos tizenhatodik és tizenhetedik századbeli feljegyzésben leírják, hogy az asszonyok a méhösszehúzódásokat stimuláló és fájdalomenyhítõ gyógyító füveket és teákat, a vajúdó masszírozására szolgáló különleges kenõcsöket és balzsamokat, valamint alkoholos italokat és a szülés után elfogyasztandó tápláló ételeket hoztak. Valaki esetleg elhozta a „Mária-övet” is – ez általában egy élénkvörös selyemöv volt, amelyet az asszony csípõje vagy combja köré csavartak, hogy Szûz Mária spirituális támogatásával is segítsék a szülést. Esetenként a helyi zárda is tartott ilyen „Mária-övet”, amelyet ki-kikölcsönöztek a környékbeli szülésekhez, vagy netán a család birtokában volt egy öv, melyet a nõk továbbadtak egymásnak.

Észak-Amerikában a nõk gyakran távoli farmokon vagy vidéki elõõrsökön éltek, ezért komoly erõfeszítést kívánt, hogy a barátnõk és rokon asszonyok jelen lehessenek a szüléseknél. A nõk nemritkán hosszú utat tettek meg, hogy egy-egy szülésnél ott legyenek, és napokig vagy akár hetekig is maradtak. A barátnõk és nõi rokonok mindent eligazítottak a szülés helyszínén – még akkor is, amikor amúgy orvos is jelen volt. Így az orvos nem mert olyasmit tenni, amivel a megjelent asszonytársi segítõk nem értettek egyet. Akkoriban a fiatal orvosoknak (akik még kezdõ szülészek voltak és kevés gyakorlati tapasztalatuk volt) elõször a saját otthonaikban kellett gondoskodniuk a szülõ nõkrõl, ahol komoly tapasztalattal és a tennivalókról igen erõs véleménnyel bíró asszonyokat találtak. Egy korabeli orvos beszámolója szerint

egyszerûen lehetetlen volt steril körülményeket biztosítani, „a pácienst levetkõztetni és szappannal vagy kefével nekiesni vagy netán leborotválni”, mert öt-hat szomszédasszony volt jelen (köztük talán a nõ saját anyja is), akik maguk is mind sokgyermekes családanyák voltak. Vidéken a nõbarát, nõk által kísért otthoni szülések némileg módosult formában még a huszadik században is folytatódtak.

A kizárólag férfi orvos segítségével zajló szülés gyakran veszélyes volt: akár a kórházakban – ahová nyomorban élõ nõk mentek, saját testükkel biztosítva klinikai alapanyagot a tanuló szülészek számára –, akár a kórházon kívüli szülõotthonokban vagy otthon. Leedsben például 1920 és 1929 között a legszegényebb kerületekben a bábás szüléseknél a nõk három ezreléke halt meg gyermekszülésben. Ugyanez az adat a középosztálybeli kerületekben (ahol az orvosok kisérték a szülést) hat ezrelék volt. A The Lancet így írt ettõl:

A bábát felkérõ középosztálybeli nõk arra számítanak, hogy maguk szülnek majd. […] Az a nõ, aki orvost keres, […] gyakran azzal az elvárással teszi, hogy ha a szülés nem halad a megfelelõ tempóban, a mesterséges segítség kéznél van, és azonnal elérhetõ.

A szülés a második világháború alatt biztonságosabbá vált. Ennek egyik oka az volt, hogy a férfiak a frontokon voltak, így a szülésvezetés felelõssége újra a bábák kezébe került – a szülés pedig egy rövid, átmeneti idõre újra nõ-központú lett. Amikor a háborút követõen a férfiak újra visszavették az irányítást, a szülészek gyakran alig várták, hogy a szülõ nõkön új technológiákat próbálhassanak ki, hogy bemutathassák, mi mindenre képesek. Noha az alapkészségeket orvostanhallgatóként továbbra is bábáktól tanulták, karrierjük elõrehaladásával mind inkább a rendellenes és „érdekes” esetekre összpontosítottak, így gyakran soha többé nem láttak normális vajúdást és szülést. Ez mind a mai napig így van.

Noha napjainkban a szülés biztonságosabb, mint valaha, sok nõ számára mégis lesújtó tapasztalatot hoz, amelynek emléke életük végéig kísérti õket. Az anyává válás kórházi, technokrata kultúrában zajlik, és gyakran félelmet keltõ megpróbáltatás lesz belõle. A nõket fizikailag lekötözik és pszichológiai „agymosást” végeznek rajtuk, majd kinyilvánítják és fenntartják felettük az orvosi és technikai rituális hatalmat. Ez még akkor is megtörténik, ha a fájdalmat epidurális érzéstelenítéssel uralják, ha képek vannak a falon, virágos függönyök az ablakokon, hintaszék és mintás takaró az ágyon – még akkor is, ha a nõket meggyõzték arról, hogy volt választási lehetõségük, és hogy szabadon hozhattak döntéseket. A modern kórház – nem kevésbé, mint bármely hagyományõrzõ társadalom – ránk erõlteti a szülési kultúrát.

A szülés intenzív és intim élmény. Ennek ellenére a szülés medikalizált vezetése nyilvános hellyé teszi a szülõszobát: a nõ nemi szerveit közszemlére állítják az arra járó ismeretlen munkatársak elõtt, orvostanhallgatók nézik õket, ismeretlenek vizsgálják és értékelik a szülés folyamatában elért haladásukat, a szülésükrõl szóló dokumentációt pedig mûszakról mûszakra adogatják egymásnak a teamek. Vadidegen emberek jöhetnek be a szobába, akik egyszerûen bejelentik, hogy „most megvizsgálják”, majd kesztyûs kézzel a hüvelyébe nyúlnak. Ez a vezetési rendszer elbizonytalanító, megalázó és félelmet keltõ a nõk számára. Ám a gondozás felaprózottsága nemcsak kellemetlen, hanem veszélyes is: olyan körülményeket teremt, ahol az anyák könnyebben lesznek zaklatottak, méhtevékenységük lanyhul, a szülés pedig lelassul. A vele történõ eseményekért senki sem vállal személyes felelõsséget. A feléje sugárzott üzenetek nem egyértelmûek. Megértés helyett csak információtöredékeket kap. Mindez katasztrofális hatásokkal járhat.

Sheila Kitzinger

További részletek olvashatók Sheila Kitzinger magyarul most megjelent könyvében, A szülés árnyékában, Katarzis vagy krízisben.

http://www.szules.hu/index.php?id=1922&cid=31202

http://www.sheilakitzinger.com/